

3. Веб-сторінка ресурсу «Всі Суми» URL; <http://www.vsisumy.com/users/16954/notes/socializaciya-lyudina-formuie-su>

4. Веб-сторінка ресурсу «Сучасна наука: стан, проблеми, перспективи» URL: <http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/6156/1/31.pdf>

Заїка Яна Володимирівна

магістрантка спеціальності 016 Спеціальна освіта
(Олігофренопедагогіка. Логопедія)

Сумського державного педагогічного
університету ім. А.С. Макаренка

Будянський Дмитро Васильович

кандидат педагогічних наук, доцент

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАВДАНЬ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ СЦЕНІЧНО-ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті досліджується проблема залучення дітей з особливими освітніми потребами до сценічно-театралізованої діяльності. Обґрунтовується ефективність такої творчої діяльності в інклюзивних освітніх закладах з метою розвитку комунікативних, артистичних, фізичних якостей вихованців, а також їх більш успішної соціальної адаптації. Розглянуто виховні, розвивальні та освітні можливості театрального мистецтва.

Ключові слова: інклюзивна освіта, театр., сценічно-театралізована діяльність, соціальна адаптація.

Zaika Yana Volodymyrivna

Master's student majoring in 016 Special Education
(Oligophrenopedagogy. Speech Therapy)

Sumy State Pedagogical AS Makarenko University

Budianskyi Dmytro Vasylovych

PhD of Pedagogical sciences, Associate Professor

IMPLEMENTATION OF INCLUSIVE EDUCATION TASKS IN THE STAGE AND THEATRIC ACTIVITY PROCESS

The article examines the problem of children with special educational needs involving in the stage and theatric activities. The efficiency of such creative activity in inclusive educational institutions for the purpose of development of communicative, artistic, physical qualities of pupils, their more successful social adaptation is substantiated. The educational, developmental and educational possibilities of theatrical art are considered.

Key words: inclusive education, theater, stage and theatric activity, social adaptation.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку інклюзивної освіти відбувається інтенсивне дослідження проблем, пов'язаних з інтеграцією дітей з особливими потребами у соціум. Не викликає сумнівів той факт, що кожен

учасник інклюзії потребує належних і сприятливих умов для розвитку, здобуття освіти, особистісного і професійного становлення.

Сьогодні, в реальній ситуації інклюзії, актуальною є проблема створення соціокультурного середовища для дітей з особливими потребами. Необхідно створити умови для формування спільних культурних цінностей, інтенсифікації комунікативної взаємодії, створення атмосфери психологічного комфорту вихованців закладів інклюзивної освіти.

На наш погляд, одним із дієвих засобів розв'язання цих завдань є участь дітей з особливими освітніми потребами у сценічно-театралізованій діяльності.

Аналіз досліджень і публікацій. Окремі аспекти проблеми інтеграції дітей з особливими освітніми потребами у соціальне середовище засобами мистецтва досліджені у працях В. Бондаря, А. Колупаєвої, О. Крайнюкової О. Олійникової та інших.

Роль театру у формуванні інклюзивного соціокультурного середовища досліджується Н. Поповою. Проте, проблема використання можливостей сценічно-театралізованої діяльності в процесі розв'язання завдань інклюзивної освіти наразі недостатньо досліджена у науковій літературі.

Метою статті є аналіз сценічно-театралізованої діяльності учасників інклюзивної освіти як дієвого чинника створення сприятливого соціокультурного середовища.

Виклад основного матеріалу. Ми розглядаємо *сценічно-театральну діяльність* як фундамент соціокультурного комплексу інклюзивної освіти. На наш погляд, саме цей вид мистецтва володіє широким арсеналом засобів та можливостей для створення сприятливого творчого середовища, у якому діти з особливими потребами мають можливість розвивати свої здібності, вдосконалювати комунікативні навички, набувати досвід соціальної взаємодії, роботи в команді тощо [5].

Театр як синтетичний вид мистецтва, який акумулює в собі найрізноманітніші види сценічної творчості (режисуру, акторську майстерність, хореографію, вокал, пантоміму тощо), сприяє створенню цілісного соціального середовища [2]. Для дітей з особливими освітніми потребами такий світ творчості та фантазії не розкіш, а реальна можливість увійти у світ культури.

В процесі сценічно-творчої діяльності (репетиції, заняття з акторської майстерності, виступи на сцені, участь у концертах, святкових заходах, виставах) педагогічний вплив на вихованців здійснюється опосередковано, делікатно, проте дуже ефективно засобами театрального мистецтва.

Робота театрального колективу в закладах інклюзивної освіти має базуватися на засадах системи виховання актора К. Станіславського (вчення про «надзавдання», метод фізичних дій тощо). Регулярні заняття по системі покращують дикцію, пластику тіла, жестикуляцію та міміку вихованців, розвивають уяву, спостережливість, асоціативну пам'ять, діапазон, гнучкість і силу голосу (виразність мови), укріплюють нижнє-реберне дихання, формують правильну позицію звукоутворення [2;6].

Ще однією перевагою театрального мистецтва є його *колективний характер*. Сценічне дійство є результатом співтворчості великої кількості людей від режисера до костюмера, гримера чи звуку та світло режисера. Навіть моновистава – колективний творчий проект. А для дітей з особливими освітніми потребами на певних етапах розвитку саме колективна форма навчання, пізнання світу є найбільш органічною та ефективною. Така дитина в процесі колективної дії краще сприймає та засвоює інформацію [4].

Театр в процесі свого історичного розвитку сформувався як своєрідний соціальний інститут, в якому в образній (символічній) формі відображені основні моделі поведінки людини у життєвих обставинах. Недаремно М. Гоголь називав театр «кафедрою добра» [2]. Ця особливість театрального мистецтва може бути ефективно використана в роботі з дітьми, які мають особливі освітні потреби, з метою розвитку у них емпатії, рефлексії, навичок взаємодії.

Умови, необхідні для ефективної роботи театрального колективу відомий режисер і театральний педагог К. Станіславський називав *творчою атмосферою*, яка створює артистичну бадьорість, готовність до спільних дій. Такий стан сприяє творчості [6, с. 241]. У театральному колективі створюються необхідні умови для самоосвіти і самовдосконалення. Головним фактором, який впливає на становлення окремої особистості у театральному колективі, є раціонально організована, професійно орієнтована творча діяльність на основі морально-ділових і міжособистісних відносин.

У сценічно-театральній діяльності корекція психічних, фізичних, рухових функцій, розвиток мислення та мовлення може відбуватися в процесі вирішення цікавих творчих завдань: підготовка концертного номера, робота над виставою, виступ на сцені тощо. Таким чином, у дитини поступово формується рефлексивний тип поведінки, тобто здатність до самоконтролю, самокорекції на основі усвідомлення своїх дій та самоідентифікації, освоєння

тілесної та емоційної саморегуляції, розвиток різних видів сприйняття, моделей комунікації тощо.

Театральне мистецтво постійно працює з *афектом* (стан емоційного збудження, надзвичайно сильні емоції, які здатні пригнічувати інші психічні процеси і значною мірою визначати її поведінку [4]). У повсякденному житті людина, навпаки, намагається уникати афективної поведінки.

Досить часто на сцені актори відповідно драматургічного матеріалу та режисерського завдання демонструють афективні стани: гнів, пристрасть, страх, скорботу, відчай, радість тощо в дещо естетизованому вигляді. Можна стверджувати, що глядач приходить до театру саме щоб разом дійовими особами вистави пережити ці емоції. В свою чергу актор працює над їх втіленням у поведінці свого персонажа.

Для учасників дітей з особливими освітніми потребами виступ на сцені або підготовка до нього – це можливість усунути дискомфорт у відношенні до психофізичних особливостей, зняти жорсткі заборони на афективні прояви, в тому числі і на так звані «погані» емоції.

Можливість відтворити на сцені певні почуття допомагає дитині сформуванню умінь володіння власним емоційним станом, навчитися контролювати афективні прояви, а також інтегрувати свою поведінку у соціальну дійсність.

Також актори-аматори навчаються толерантно сприймати емоційні прояви один одного.

Здатність розпізнавати власні емоції, володіти ними, розуміти емоції інших людей, виражати власні емоції в спілкуванні з людьми, мотивувати себе впливає на успішність пристосування такої дитини до соціального середовища.

У театралізованому дійстві відбувається інтеграція усіх видів сприйняття, закладається основа для формування загальної картини світу. Театр демонструє прийоми сенсорної інтеграції. Завдяки цьому, в процесі участі в спільних тренінгах, етюдах, постановках, члени театрального колективу починають розуміти один одного без слів, виникає особлива мова комунікації.

Фундаментальна роль комунікації в створенні творчих спільнот і розвитку їх членів добре помітна на прикладі слабозорих дітей (мова Брайля) та дітей із вадами слуху (жестова мова) [5].

Досвід зарубіжних фахівців, що здійснюють дослідження методів та засобів роботи з особами, що мають особливі освітні потреби, свідчить про

успішність реабілітації у випадку застосування театралізованих методів – методу Томатис (метод аудіовокальних тренувань, який сприяє розвитку загальних мовних здібностей) і мови Макатон для заняття з дітьми з аутизмом [5]. Використання цих методів сприяє розвитку комунікативних навичок та підвищує ефективність інших методів реабілітації.

Інтегрований театральний колектив – це особливий творчий простір, у якому відбувається розвиток творчих, комунікативних та соціальних здібностей його учасників.

Керівництво таким театром, як правило, здійснює педагог закладу інклюзивної освіти. Надзвичайно важливе значення відіграють якості його особистості, рівень загальної ерудиції, естетичні й етичні позиції, особливості характеру, організаторські й акторські здібності.

Режисер знайомиться з особливостями творчої індивідуальності дитини, яка, в свою чергу, пізнає умови акторської творчості – необхідність постійної роботи над собою, взаємовплив людини і колективу, творчий взаємозв'язок. Режисер стимулює творчі пошуки акторів-амотрів, допомагає знайти трактовку сценічного образу й оволодіти методикою його інтерпретації [2].

Режисер такого театру, його педагоги ведуть роботу з резервами людського тіла, психіки, інтелекту.

Вважаємо, що в роботі з вихованцями закладів інклюзивної освіти потрібно використовувати різні форми та види театального мистецтва, з урахуванням їх особливостей. Це дозволяє більш продуктивно організувати роботу засобами сценічно-театральної діяльності. Ця діяльність відповідає законам розвитку людини, суспільства та культури і в її процесі можуть бути створені оригінальні та цікаві зразки мистецтва.

За період занять у театральному колективі діти з особливими потребами ознайомлюються з багатьма видами (театр ляльок, театр пантоміми, театр естрадних мініатюр, музичний, драматичний театр) та жанрами (комедія, трагедія, детектив, оперета, мюзикл) театального мистецтва; мають можливість спробувати себе у різноманітних театральних спеціальностях: драматург, режисер, актор, художник, костюмер, бутафор тощо.

У роботі інтегрованого театального колективу значна увага повинна приділятися формуванню різноманітного за жанрами й стилями репертуару, який відповідає завданням освітнього процесу, психофізичним, віковим та творчим можливостям акторів-аматорів, сприяє їх інтелектуальному, духовному й особистісному розвитку. З метою закріплення здобутих навичок, розширення

засобів акторської техніки репертуар театру потрібно постійно оновлювати та збагачувати. У програму роботи поступово включаються твори більш складні за формою і змістом, емоційно насичені й різнохарактерні.

Висновки. Театральне мистецтво не лише формує толерантне ставлення до людей з особливими потребами, але й розвиває у сучасної людини здатність до реальної інклюзії. Саме у процесі сценічно-театральної творчості формується образ успішної людини з особливим освітніми потребами, підвищується ефективність процесів самоідентифікації та соціальної адаптації. Для людини з обмеженнями можливостями з'являється реальна перспектива культурного розвитку.

Театральне мистецтво сприяє формуванню здатності до естетичного (сценічного) вираження власних емоцій тілесно-експресивними засобами, розвивається чутливість до тілесного вираження іншої людини, формуються спільні цінності серед учасників театрального колективу, особлива мова комунікації тощо.

Перспективи подальших досліджень. Проблема використання можливостей сценічно-театралізованої діяльності в інклюзивній освіті потребує подальшого ґрунтовного дослідження, зокрема у таких напрямках: адаптація методів театральної педагогіки до можливостей дітей з особливим освітніми потребами, аналіз драматургічного матеріалу на предмет постановки у інтегрованому театральному колективі, вивчення вітчизняного та зарубіжного досвіду використання театрального мистецтва в інклюзивній освіті тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондар В.І. Інклюзивне навчання та підготовка педагогічних кадрів для його реалізації. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2010. № 15, С. 39-42.
2. Будянський Д.В. Формування педагогічного артистизму майбутнього вчителя. Суми, 2005. 164 с.
3. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи. К., 2009. 272 с.
4. Олійникова О. О., Крайнюкова О. А. Театральна педагогіка як засіб соціалізації дітей з особливими потребами. *Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Розвиток життєвої компетентності особистості в умовах освітніх трансформацій: виховний, психологічний, інклюзивний виміри»*. 2019. С. 164-170.
4. Попова Н.Т. Роль театральної діяльності в формуванні інклюзивної соціокультурної середовища. *Інклюзивне образование: методологія, практика, технології*. 2011. С. 51-55.
5. Станиславський К.С. Работа над собой в творческом процессе переживания. М., 1954. Т.2. 422 с.